

Anne Nederkoorn: Vertellen in het onderwijs

In het kader van het zevende Vertelfestival in Amsterdam vond op 27 december '91 in De Meervaart een studiebijeenkomst 'Vertellen' plaats. Er waren workshops van Hillianthe Arduin (orthopedagoge, vertelster), Jos van Hest (werkzaam bij schrijversvakschool 't Colofon), Anne van Delft (organisatrice Vertelfestival), Simon Giling (werkzaam in de bibliotheek Osdorp en betrokken bij het Onderwijsvoorrangsbeleid), Joan Labort (werkzaam bij Kom-Op, een werkgroep voor Surinaams/Antilliaanse Onderwijsbegeleiding). De bijeenkomst was bedoeld voor mensen die vertelactiviteiten opzetten op scholen, centra voor kunstzinnige vorming, bibliotheken en instellingen voor volwasseneneducatie.

De ongeveer tachtig deelnemers ontvingen een reader, samengesteld door Frans Foppe en Anne van Delft. In een daarin opgenomen interview zegt prof.dr. Verni February: 'Hier worden die mensen [de mensen in de Derde Wereld, met orale culturen] analfabeten genoemd, en dat staat vaak gelijk aan dom. Daarom spreek ik liever van niet-geschreven culturen. Door de cultuur van maar twintig procent van de wereldbevolking als norm te nemen, ons niet open te stellen voor de rijkdom aan concepten die in orale culturen bestaat, missen wij een essentieel deel van de traditie die voor anderen van levensbelang is'. Volgens February kan de opbloei van de verhaalkunst bijdragen tot 'ontmythologisering en humanisering van de wereld'.

Vertellingen bij het zaakvakkenonderwijs

Hillianthe (Hilli) *Arduin* is orthopedagoge en werkt met doven en slechthorenden op een school voor voortgezet onderwijs. Vertellen voor publiek doet ze nu al een paar jaar en wil ze tot haar beroep maken, naast het werk als

orthopedagoge en als moeder van drie kinderen. Ze vertelt vooral vanwege het plezier van het vertellen, en altijd staand.

Hilli Arduin stond op en vertelde het verhaal van een zeventienjarige jongen die moest gaan vechten in de Krim-oorlog. 's Nachts liep daar een zuster met een nachtlamp over de zaal. Haar naam was Florence Nightingale. Naar dit verhaal heeft Hilli Arduin als kind geluisterd en nog altijd draagt zij het beeld van de vrouw die met de lamp over de zaal loopt bij zich.

Een verhaal als inleiding bij een zaakvak boeit de kinderen. In zo'n verhaal moeten feiten die op waarheid berusten worden doorgegeven. Meestal worden de zaakvakken afzonderlijk gegeven, waarbij voor geschiedenis vaak nog oude lesboeken worden gebruikt. Het vak 'wereldoriëntatie' zou een integratie moeten zijn van de gescheiden zaakvakken: aardrijkskunde, biologie, geschiedenis, verkeer, maatschappijleer. Zoals het in de wet staat, komt het op bijna geen enkele school voor.

Het verhaal is meestal niet de leskern, maar de inleiding of afsluiting van een les. In een lessencyclus kun je inleidend beginnen met een verhaal van vijf à zeven minuten en vervolgens overgaan tot de leskern. Kenmerkend voor een verhaal is dat er iets *gebeurt* en dat er *publiek* is. Door de kinderen een verhaal over een bepaald onderwerp te vertellen hoop je dat hun interesse voor het onderwerp gewekt wordt. Een verhaal kan vergezeld gaan van aanschouwelijk materiaal, bij voorbeeld een wandplaat. Het verhaal maakt (onderwerpen uit) een leerboek of methode toegankelijker.

Bij een mooie video kun je als leerkracht met de leerlingen meekijken, achter in de klas. Als je een verhaal vertelt, heb je een andere relatie met de leerlingen. Vroeger was in alle lessen het verhaal aanwezig. Tegenwoordig wordt het bijna nergens meer als didactisch middel aan gegeven. Voorlezen kan hetzelfde effect hebben als een verhaal vertellen: maken dat leerlingen geïnteresseerd raken in een bepaald onderwerp. Vertellen is een aparte techniek. Voor veel leerkrachten is vertellen moeilijk.

Bij enkele deelnemers aan de workshop van Hilli Arduin bleken vroeger op school nooit verhalen te zijn verteld. Anderen herinnerden zich vooral bijbelse verhalen. Iemand herinnerde zich dat het indrukwekkende ware verhaal van de eerste landing op de maan werd

verteld, en hoe dat in schril contrast stond met de eigen armoedige leefomgeving. Volgens Hilli Arduin is het van groot belang dat het vertellen weer in de klas komt.

Een verhaal adem geven

Als deelnemer aan de workshop van *Jos van Hest* kon je ervaren hoe je een verhaal op papier tot je eigen verhaal kunt maken, hoe je 'aan een geschreven tekst adem kunt geven'.

De deelnemers kregen een boekje met korte Chinese verhalen (Van Hest, 1988) om eerst even rustig door te bladeren. Zo her en der lees je dan wat, je bekijkt de plaatjes, proeft de sfeer van het boekje. Vervolgens las iedereen drie verhaaltjes een beetje beter, en daarna van die drie verhaaltjes één nog iets beter. Boekje dicht, ogen dicht en je vertelde dat ene verhaal aan jezelf. Boekje nog eens open, nog even kijken hoe 't ook alweer was. Boekje dicht, ogen dicht om je nu het verhaal als een filmpje voor de geest te halen en zich te laten afspelen. Ogen open en daarna werden de verhalen in tweetallen aan elkaar verteld.

En nog eens in andere tweetallen vanuit een ander vertellersperspectief kun je een verhaal ook meer specifiek maken, je kunt inzoomen op details en die belichten. Je kunt ook overdrijven. Je kunt spelen met het tijdsverloop, de tijd omgooien; misschien kun je aan 't begin al vertellen hoe het afloopt of daar toespelingen op maken. Als verteller sta je boven de boeken.

De noodzaak om een verhaal te vertellen zit in het verhaal zelf. Als verteller moet je niet op zoek gaan naar verhalen. Je moet je erdoor kunnen laten treffen. Als verteller heb je wel de macht. Je moet je langzaam in een verhaal gaan voelen als een vis in het water. Een verhaal verandert zo steeds.

Vertellessen in de basiseducatie

Anne van Delft wees erop dat veel cursisten in de basiseducatie uit culturen komen waarin vertellen belangrijker is dan lezen en schrijven. Juist in de basiseducatie zou daarom het vertellen een plaats moeten hebben. Een verhaal goed vertellen is een vaardigheid die te leren en 'nog beter' te leren is. Doel van de vertellessen van Anne van Delft is dat cursisten leren om hun verhaal voor de toehoorders begrijpelijk en boeiend te presenteren.

Een les begint met een vertelronde. Iedereen vertelt een verhaal, een bestaand (mondeling of schriftelijk overgeleverd) verhaal uit het eigen leven of uit het leven van iemand anders. Cursisten komen zo, meestal in tweetallen, op verhalen waarmee ze wel langer bezig willen zijn.

Daarna wordt geoefend met de presentatie. Terwijl cursisten vertellen proberen ze dingen uit: verschillende houdingen tijdens het vertellen, verandering van hoge naar lage stem of omgekeerd, verandering van de plaats vanwaar je je publiek toespreekt, de manieren waarop je contact maakt met degenen die naar je gaan luisteren. Voor dat laatste is van belang dat je een beetje weet wie je toehoorders zijn: wie zijn ze, wat weten ze (waarschijnlijk) al, wat nog niet? wat moet ik vertellen om het voor hun begrijpelijk te laten zijn?

Iedereen kiest vervolgens twee tot vijf fragmenten uit zijn of haar verhaal die geuren en kleuren oproepen bij de verteller. Cursisten moeten dan nagaan: 'Hoe rook het daar? Hoe was de lichtval? Welke kleuren waren er? Welke geluiden horen erbij?' Daarna wordt met de hele groep gekeken naar het 'skelet' in elk verhaal, het bindende element dat stevigheid biedt en het de toehoorders mogelijk maakt een verhaallijn te volgen.

Dan worden de verhalen van de cursisten bekeken naar de verschillende vormen waarin ze verteld zijn. Dat gebeurt door ze te vergelijken met verhalen die uit de orale traditie en uit de geschreven literatuur bekend zijn. Zo kunnen bij voorbeeld zogenaamde 'overdrijf-verhalen' worden vergeleken met 'Baron van Münchhausen', een heiligenverhaal of een mop. Verhalen blijken telkens terug te voeren op bepaalde verhaalvormen: naast 'overdrijf-verhalen' (sterke verhalen) zijn er 'Zo komt het dat...-verhalen', 'De eerste keer dat...-verhalen', verhalen om iemand indirect iets te adviseren of te vermanen.

Tot slot bepalen de cursisten de plek waarop en de houding waarin zij willen vertellen, waarna ieder zijn of haar verhaal presenteert op een eigen, persoonlijke manier.

Vertellen bij leesbevordering

Simon Giling doet aan 'boekpromoting'. Hij ontvangt in de bibliotheek groepen kinderen van basisscholen en probeert hen enthousiast te

maken voor boeken door een verhaal te vertellen. Van de verhalen uit drie boeken heeft hij één (nieuw) verhaal gemaakt, en dat vertelt hij. Op die manier kan met dat ene verhaal belangstelling worden gewekt voor drie in het verhaal verwerkte boeken.

Simon Giling probeert de aandacht van anderstalige kinderen vast te houden door veel beeldend materiaal te gebruiken.¹

Vertelpakket

Joan Labort maakte in haar workshop duidelijk hoe waardevol het werken met verhalen kan zijn, met name in het intercultureel onderwijs. Ze presenteerde het vertelpakket 'Kom op, vertel eens'². Dit pakket bestaande uit een handleiding, verhalen, verhaalkaarten, opdrachten, cassettes, prenten en een 'verteldoos', kan zowel in het basisonderwijs als in het brugjaar worden gebruikt. Hoe dat kan, lichtte Joan Labort toe aan de hand van een project dat op een school in Amsterdam-Noord is uitgevoerd van september tot en met december '91. Ze begon met het verhaal *Kopro Kanu* (Kopen Kanon).

Op een keer roept de moeder van *Kopro Kanu* zoals gewoonlijk met een speciaal liedje de kinderen naar huis, omdat het eten klaar is. De boze duivel ziet drie ronde kindertjes naar huis toe komen, en nog een kleintje dat schurftig en mager is. Moeder zingt dat de jongste maar even weg moet blijven. De duivel heeft wel zin in de kindertjes en wil ze gaan verleiden. Daartoe moet hij eerst zijn stem veranderen. Hij laat door de smid zijn stem bijvallen. De smid geeft hem daarbij de opdracht: eet geen bacove (banaantjes), anders gaat het mis met je stem. Onderweg is de duivel de opdracht alweer vergeten als hij een paar banaantjes eet. Bij de kindertjes aangekomen begeeft zijn stem het en de jongste, *Kopro Kanu*, hoort dat. Uiteindelijk worden alle kindertjes opgegeten, behalve de vieze *Kopro Kanu*. *Kopro Kanu* gaat naar moeder en zingt: ik ben er alleen maar! Daarna wordt het kindje *Kopro Kanu* goed verzorgd en het groeit goed op. Eenmaal groot, zorgt hij goed voor zijn moeder, en geeft haar een rituele begrafenis.

Dit verhaal gaat over de achterstelling van een kind binnen het gezin. Er zit een boodschap in voor het kind: let goed op, koester

geen wrok en houd moed. Er zit ook een boodschap in voor de volwassenen: behandel kinderen gelijkwaardig in de opvoeding. In de Surinaamse cultuur hoort vaak bij een verhaal een liedje. Er zijn ook liedjes overgebracht door slaven. *Kopro Kanu* is hoogst waarschijnlijk een lied uit de slaventijd, waarin dat ene, achtergestelde kind van blanke afkomst was (slavenhandelaren pleegden overspel).

In de handleiding van 'Kom op, vertel eens' staat hoe je met zo'n verhaal in de klas bezig kunt zijn. Zo kunnen de leerkracht en de leerlingen over gevoelens en emoties praten naar aanleiding van het verhaal, en vergelijking trekken naar eigen verdriet of blijdschap. Leerlingen kunnen een gedicht maken over iets wat hen geraakt heeft. Daarbij zou de leerkracht leerlingen ook de mogelijkheid moeten geven om zo'n gedicht eerst in de eigen taal te maken, of specifieke eigen taaluitdrukkingen of eigen taalgebruik in te brengen. Die eigen taaluitdrukkingen en het eigen taalgebruik kunnen later eventueel vertaald worden.

Verder kan naar aanleiding van het verhaal het thema 'voeding' aan de orde komen. 'Voeding' kan worden bekeken in een historisch perspectief (leerlingen interviewen ouders en grootouders en zoeken in de bibliotheek) of in een cultureel kader (leerlingen zoeken overeenkomsten en verschillen in voeding bij verschillende etnische groepen). Leerlingen kunnen hun maaltijden vergelijken met elkaar en met die van kinderen in hongersnood.

Het verhaal kan ook aanleiding geven tot praten over 'doodgaan' (bij voorbeeld van een lievelingsdier), en over de manier waarop zich in verschillende multi-etnische groepen rouwrituelen afspelen.

De vraag van de school in Amsterdam-Noord was: 'Hoe kan ik het vertellen gebruiken om leerlingen wat meer te laten loskomen? Bij spreekbeurten zijn ze zo gestresst en onzeker, dat moet opengebroken worden.' *Kom-Op* (Kommunikatie- en Onderwijsproject) is op die vraag ingegaan door op die school een project op te zetten. Vooraf en halverwege het project organiseerde *Kom-Op* workshops voor docenten Nederlands maar ook docenten tekenen, muziek, aardrijkskunde. Daarin konden zij ervaren wat hun leerlingen later zouden ervaren, en werd ingegaan op problemen die zij voor zich zagen: 'Ik kan dat niet. Kinderen gaan

lachen als ik een liedje zing!' Leerkrachten leerden een stukje van hun dominantie afstaan. Daardoor kregen ze een dialoog met de kinderen en ook met de ouders. Zes weken lang werden twee dagen per week lessen gedraaid in de klas, waarbij de leerkrachten voorbeeldlessen te zien kregen.

Leerlingen hebben ook interviewtochten gemaakt, op zoek naar verhalen over Amsterdam-Noord. Turkse, Marokkaanse en Surinaamse leerlingen wilden ook verhalen vanuit hun eigen achtergrond inbrengen. Met de kinderen werd geoefend in het verhalen vertellen. De presentatie kreeg extra aandacht.

Het project eindigde met een vertelfestival voor ouders en leerlingen. Zo hebben de ouders de vruchten van het werk gezien. Kinderen die op school tot dan toe niet goed uit de verf waren gekomen, bleken meesterlijk te kunnen vertellen. Volgens Joan Labort zou het werken met verhalen meer waarde hebben, wanneer het als curriculum in het onderwijs zou worden opgenomen.

Noten en literatuur

- 1 In *Leesgoed* 1991/5 wijst verteller Frans Foppe op verteltrainingen voor bibliotheekmedewerkers die met leesbevorderingsactiviteiten bezig zijn. Er zijn trainingen zowel voor medewerkers die met kinderen, als voor medewerkers die met volwassenen werken. 'In de meeste culturen is vertellen een zaak van volwassenen waar kinderen naar mogen meeluisteren.' Op p.193 van *Leesgoed* 1991/5 staat een lijst met namen van personen en instellingen die voor verhalen-vertel-trainingen benaderd kunnen worden.
- 2 Het vertelpakket (redactie: Rika Echtfeld en Olga Orman) is te bestellen bij: Kom-Op, Overtoom 16, 1054 HJ Amsterdam, telefoon 020: 618 57 67 (prijs hele pakket: f75, prijs handleiding: f25).

Hest, J. van, *De drakenvriend en andere Chinese verhalen 1, De bergopruimer en andere Chinese verhalen 2, De olieverkoper en andere Chinese verhalen 3, De naaldenvrouw en andere Chinese verhalen 4*. Illustraties: Chen Wen. Chinees Leermiddelen Project, 1988. Ming Ya Chinese boekhandel.

VERSLAG

Marjolein van Helden: Derde Leidse Letterendag

De vernieuwingsvoorstellen van de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse taal en letterkunde voor vwo en HAVO (CVEN) hebben al veel stof doen opwaaien. Zo'n drie jaar lang regende het reacties op preadviezen en voorlopige voorstellen en dat alles heeft uiteindelijk geleid tot de definitieve voorstellen, die inmiddels gepresenteerd zijn aan staatssecretaris Wallage.

Op de derde Leidse Letterendag van 25 januari jl. stond een aantal van deze definitieve voorstellen centraal in het thema 'Neerlandistiek en het schoolvak Nederlands: een hernieuwde relatie'. De organisatoren konden zich verheugen in een zeer grote belangstelling vanuit het veld, waar het tenslotte allemaal in de praktijk zal moeten worden gebracht.

Drie componenten

Alle goede dingen bestaan uit drie; zo ook de Nederlandse taal en de derde Leidse Letterendag. Taalkunde, letterkunde en taalbeheersing kwamen aan bod in drie lezingen van mensen die bij de CVEN betrokken zijn, allen verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden. Zij spraken op persoonlijke titel.

Hans Hulshof, commissielid, vakdidacticus en taalkundige, zat op zijn stokpaardje. Hij hield een enigszins rommelig betoog over de invoering van taalkunde in de eindexamens. Argumentatie liet hij grotendeels achterwege; daarvoor verwees hij naar collega Hans Bennis, die daarover in *Levende Talen* (mei 1991, nr.461) een geruchtmakend artikel schreef. Hulshof schetste in grote lijnen de ontwikkelingen van zijn persoonlijke kruistocht, strooide met citaten en reikte hulpmiddelen aan voor de lespraktijk.

De tweede spreker was Frits van Oostrom, letterkundige en preadviseur van de CVEN. Hij constateerde een scheiding tussen het weten-